

THEMA

WOORDWIJS

Christen-zijn in kunst en cultuur¹

J.H. Bollemaat

Hebt u ‘iets’ met cultuur? Doet kunst u wat? Of zegt u: “Er zijn wel belangrijker dingen voor een christen om bij stil te staan?” Zullen we er samen eens naar gaan kijken in het licht van de Bijbel? De Bijbel biedt ons geen afgeronde visie op kunst en cultuur, maar wijst ons wel op onze culturele opdracht (dit wil ik in ‘Woordwijs’ uitwerken). Christenen hebben op het terrein van kunst en cultuur misschien te lang gezweven en daardoor kansen laten liggen (daarover meer in het volgende artikel, ‘Verkenning’).

Wat bedoelen we met cultuur?

Cultuur is de samenleving die door de mens is ingericht. Zeg maar: het is onze leefomgeving. God gaf de mens opdracht om de aarde in cultuur te brengen (Gen. 1:28). Prof. K. Schilder omschrijft het zo: *‘Cultuur omvat het streven van de hele mensheid om alle in de schepping aanwezige krachten te ontdekken, ze te ontplooien, ze dienstbaar te stellen aan anderen, dichtbij en veraf. Dat alles moet gebeuren in gehoorzaamheid aan wat de Here daarover bevolen heeft in zijn Woord.’*²

Cultuur is een lastig begrip, want het komt in verschillende vormen voor. We spreken bijvoorbeeld van een jeugdcultuur en bedoelen dan typische kenmerken die jongeren herkenbaar maken in de samenleving. Onze cultuur wordt ook wel een postmoderne cultuur genoemd. Daarmee typeert men onze tijd als een tijd van individualisering, twijfel en ervaringsgerichtheid.

Kortom, cultuur³ is een breed begrip. Ik pleit voor een christelijke cultuur die de drie-enige God eert als het Begin, Middelpunt en het Einde van alle levensuitingen. Laten we daarom eerst naar de Schrift luisteren.

Genesis: geboorte van o.a. de cultuuropdracht

In Genesis vallen belangrijke beslissingen voor de bezinning op cultuur. Hier leren we de HERE God kennen als de Schepper van hemel en aarde. God vraagt van de mens om de aarde te bebouwen, te bewerken, te bewaren en te bewonderen. We mogen genieten van zijn schepping!

De belijdenis van Gods goede schepping, de val van de mens en de zoekende, genadige liefde van God zijn (heils)historische werkelijkheden. Wie nooit in geloof iets heeft geproefd van de gaafheid en schoonheid van Gods schepping, loopt het gevaar de huidige cultuur over of onder te waarden.

In Genesis 2 lezen we wat Gods bedoeling is met de mens: de hof moet bebouwd en bewaard worden. Dit wordt wel het cultuurmandaat genoemd. In Genesis is cultuur heel nauw verweven met de zorg voor en de ontplooiing van Gods schepping. God geeft opdracht om de woeste grond van de schepping in cultuur te brengen (Gen. 1:28). De hof is geen plaats van niets doen, maar van werken in Gods plan.

¹ Dit artikel is een bewerking van mijn artikel dat in het *Geref. Kerkblad* van 3 en 17 november 2001 is gepubliceerd.

² P. van Gurp, K. Schilder, *Christus en cultuur*, uitg. Woord en wereld, p. 24.

³ Het latijnse woord ‘colere’ ligt aan de basis van ons woord ‘cultuur’. Het betekent bouwen, bewaren, versieren en verzorgen. Ook hier dus een brede betekenis. Het wordt ook wel eens weergegeven als beschaving.

De mens wordt door God, in zijn beeld van Hem zijn, opgedragen om de aarde te vervullen, te ontwikkelen en als rentmeester te beheren. Deze opdracht wordt na de zondvloed vernieuwd en gehandhaafd (Gen. 8-9:7). Deze cultuuropdracht is aan alle mensen gegeven, want Adam en Noach hebben plaatsbepalende betekenis voor alle mensen. Ondanks de zondeval, die zo enorm diep in alle verhoudingen heeft ingegrepen, moeten wij Gods doel met zijn schepping en de mens in het oog houden. Psalm 8 zegt dat God de mens - ook na de val - doet heersen over de werken van zijn handen. Dit om de heerlijkheid van Gods Naam bekend te maken. De mens zal in zijn cultuurwerk altijd moeten beseffen dat de aarde met haar volheid het eigendom is van de Schepper.

Twee wegen

Genesis 4 tekent ons de harde werkelijkheid van de zonde: Kaïn vermoordt zijn broer en Lamech bralt een ongeloofslid. In die familie ontwikkelen Jabal, Jubal en Tubal-Kaïn de eerste vormen van kunst en cultuur. Voor velen wordt de oorsprong van de cultuur hier gevonden: in de vloek; in de ongeloofsweg van Kaïn. Het pronken en pralen van Lamech is een misbruik van Gods schepping, maar de cultuur begint niet hier!

Genesis 3:23 maakt duidelijk dat God na de zondeval de opdracht aan de mens niet heeft ingetrokken. Het misbruik van de cultuur (Lamech) heft het goede gebruik niet op. Wel ontdekken we hier de twee wegen in het leven. De ene weg is die van het ongeloof en het brallende leven. Het is de weg van de autonome, zelfstandige mens; de mens die denkt God niet nodig te hebben. De andere weg is die van geloof en het aanroepen van de naam van de HERE (Gen. 4:26). Het is de weg van de mens die zich afhankelijk weet van God. Deze tweedeling is ook in het culturele leven zichtbaar. Welk doel wil je dienen en wat is je vertrekpunt?

Niet de mens, maar God centraal

In het algemeen valt in het Oude Testament het licht niet op de verstandige mens, die het zo goed doet in bouwen en bewaren, maar op de wijsheid van God, de Schepper en Onderhouder (Jes. 28:26 en 29; Psalm 33:15). Zo wordt de inrichting van de tabernakel door God zelf bepaald (Ex. 25:9). In Exodus 31 lezen we dat de HERE zijn Geest en wijsheid geeft aan de kunstenaars Besaleël en Oholiab. Hierin staat de Almachtige God centraal. Natuurlijk, het gaat hierbij ook om de bouw van zijn huis, maar zou zijn werk in mensen beperkt moeten worden tot religieuze zaken? Leren we uit Deuteronomium 6 niet dat neutraliteit onmogelijk is? De HERE vraagt van zijn volk een totale toewijding van het leven in alle onderdelen van zijn bestaan.

Christus centraal

Die volkomen toewijding leren we ook van Christus. In Johannes 15:5b zegt Hij: “zonder mij kunt gij niets doen”. Dan mogen we ook zeggen: met Mij kunt u alles doen en veel vrucht dragen. Christus vraagt niet een deel van ons leven, maar alles. Ook in ons culturele werk kunnen we alleen veel vrucht dragen, wanneer we aan Hem verbonden zijn; wanneer Hij in het centrum van ons leven staat.

Dit allesbeheersende karakter van het christelijk geloof blijkt ook in het zendingsbevel (Mat. 28:17-20). Christus zegt hier dat Hij *alle* macht heeft; Hij draagt de zinnen op om *alle* volken tot zijn volgelingen te maken; zij moeten hen leren om *alles* wat Hij hun bevolen heeft, na te komen; Hij belooft de zinnen zijn nabijheid *alle* dagen tot het einde van de wereld. Hier krijgt de christen een breed, verstrekkend en veelomvattend programma voor het werk in kerk en wereld. Het zendingsbevel is een program voor de christen als cultuurwerker.

Christus fundeert en motiveert het zendingsbevel vanuit de Hem geschonken macht (Fil. 2:1-11). De overwinning van onze Heiland geeft Hem een toppositie in heel de wereld. Hij bezit

de macht over heidendom, islam, communisme, humanisme, secularisatie en postmodernisme. Aan zijn kerk geeft de verhoogde Heer de opdracht om zijn Naam uit te dragen. Dat stempelt ook ons culturele leven.

Paulus

Opvallend genoeg gebruikt Paulus veel beelden uit de wereld van zijn dagen. Hij gebruikt sporttermen (worstelen, renbaan, krans enz.) en op de Areopagus (Hand. 17) blijkt hij een kenner te zijn van de cultuur van zijn dagen. Hij citeert de dichters van Athene (Hand. 17:28) en de profeten van Kreta kent Paulus ook (Tit. 1:12).

Wat verder opvalt, is dat Paulus er voortdurend een eigen, verrassende inhoud aan geeft. Zijn wedstrijd, prijs, loskoping enz. krijgen een heel andere invulling dan dat de wereld doet. Maar hoe dan ook: Paulus maakt wel gebruik van de cultuur uit zijn tijd en om die te gebruiken, moest hij er ook kennis van nemen. Paulus zocht niet het isolement in de cultuur; kennelijk lag daarin niet de kracht.

Gods eer

Wij leven als christenen in de laatste tijd: de tijd tussen de overwinning van Pasen en de volkomen volmaaktheid van de jongste dag. De tijd is kort en wij worden opgeroepen om tot bezinning te komen en nuchter te worden (1 Petr. 4:7). Wat betekent dit voor onze houding vandaag? Hoe toetsen wij kunst en cultuur?

Paulus wijst ons hier een duidelijke weg: doet alles tot eer van God (1 Kor. 10:31). Dan is niet de mens de norm en ook de publieke opinie niet, maar dan laten we ons handelen bepalen door God. Is het tot zijn eer? Dat gaat voorop. Het is ook goed om te kijken naar de context. Paulus schrijft hier over sterken en zwakken in het geloof (zo noemt hij hen in Rom. 14). Waar voor de één een bijzondere opdracht kan liggen, zal de ander zich misschien zeer terughoudend moeten opstellen. Laat echter de eigen opstelling nooit een ongeestelijke en liefdeloze bedreiging zijn voor uw naaste. Dat maakt Paulus ons hier ook duidelijk. In Romeinen 8 tekent Paulus niet alleen het zuchten van de schepping - dat ook! -, maar ook het perspectief waarnaar de schepping reikhalzend mag uitzien. Dat is de heerlijkheid van Gods kinderen, die wij uit genade ontvangen door Hem die ons heeft liefgehad.

Daarom is de titel *Christus en cultuur* ook een vondst. Het raakt de kern van ons culturele handelen. Het gaat om Christus en zijn eer. (Van dit boekje van Schilder heeft dr. P. van Gorp een goed leesbare bewerking gemaakt.⁴)

Vreemdelingschap

In dit verband is het ook belangrijk om het begrip vreemdelingschap te noemen. Wie Christus wil volgen en Hem als Koning wil dienen, is aan de wereld gestorven en zal zich daar nooit helemaal thuis voelen. Christenen staan vreemd tegenover een van God vervreemde cultuur én zij zijn reizigers op weg naar het eigenlijke vaderland. Vreemdelingschap betekent tenminste twee dingen met betrekking tot kunst en cultuur. In de eerste plaats zul je met andere waarden en normen de creativiteit gaan beoordelen en vervolgens zul je ook een aantal kunstuitingen mijden.

Christen-zijn betekent dat wij ons door Gods liefde willen laten leiden en die liefde mogen we ook als spiegel uitstralen naar onze omgeving. Wie bepaalde kunstuitingen helder afwijst, kan daarmee een getuige zijn van Christus. Een leesbare brief in de cultuur van vandaag.

⁴ Zie noot 2.

Voor de bespreking:

1. Het is aan te bevelen om het boek *Christus en Cultuur* van prof. K. Schilder via de weergave van dr. Van Gurp te bespreken. Dit boekje kun je in twee verenigingsavonden bespreken (eerste avond p. 11-32 en de tweede avond p 32-66). Centraal kan staan de vraag: bestaat christelijke cultuur en op welke wijze dan? Of waarom niet?
2. In NGB art. 12 en 14 wordt gesproken over de schepping.
 - a. Wat is de functie van engelen ten opzichte van de mensen?
 - b. Wat betekent dit voor ons culturele handelen?
 - c. Welke waarschuwing komt er uit deze artikelen naar ons toe?
3. In het artikel wordt een lijn getrokken van cultuuropdracht naar het zendingsbevel.
 - a. Wat is een markant verschil tussen deze twee opdrachten?
 - b. Welke overeenkomsten zitten ertussen deze twee?
4. Cultureel actief zijn, betekent rentmeester zijn. Bespreek op welke wijze het rentmeesterschap vorm kan krijgen als het gaat om de relatie kunst-cultuur.
5. Paulus gebruikt culturele vormen (gedichten, beelden uit de sport enz.), maar ik schreef: hij geeft er wel een andere invulling aan dan de wereld.
 - a. Hoe doet hij dat? Neem bijvoorbeeld Handelingen 17.
 - b. Hoe zouden wij dat vandaag kunnen doen?
6. Vreemdelingschap is een term die wij vandaag niet veel meer gebruiken.
 - a. Moeten wij niet veel meer werk maken van ons vreemdelingschap, door als christenen tegen de moderne cultuur in te gaan? Of wordt er met vreemdelingschap iets anders bedoeld?
 - b. Op welke wijze blijkt uit uw leven dat u een pelgrim bent?
 - c. Een leesbare brief van Christus zijn in onze cultuur: wat is er dan bij u te lezen? Wat wilt u graag dat men bij u leest?